

Ellinoora Laaksonen

SUKUPOLVIA LÄVISTÄVÄ KERTOMUS
Rotuerottelu metahistoriallisena kuvauksena Yaa Gyasin
romaanissa *Homegoing*

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Toukokuu 2022

TIIVISTELMÄ

Ellinoora Laaksonen: Sukupolvia lävistävä kertomus. Rotuerottelu metahistoriallisena kuvauksena Yaa Gyasin romaanissa *Homegoing*
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Kirjallisuustieteen tutkinto-ohjelma
Toukokuu 2022

Tutkielmassa analysoidaan rotuerottelua metahistoriallisena kuvauksena Yaa Gyasin romaanissa *Homegoing* postkoloniaalisen teorian käsitteistön keinoin. Tutkielman lähtökohtana on valjastaa metahistoriallisuuden käsite näkökulmaksi uusio-orjakertomuksen tekstianalyysille. Tutkielmassa pyritään vastaamaan, millä tavalla kolonialismin vaikutuksesta syntynyt systemaattinen rotuerottelu esiintyy kohdeteoksen metahistoriallisessa kuvauksessa, ja miten historiallinen aika ja maantieteellinen paikka vaikuttavat romaanin sisällä rotuerottelun kuvaukseen. Kohdeteos määritellään uusio-orjakertomukseksi, joka on historiallisen fiktion alalaji. Laji kiinnittyy osaksi postmodernia kirjallisuutta, minkä vuoksi kohdeteos määritellään myös metahistorialliseksi romaaniksi. Metahistorialla tarkoitetaan tekstin taipumusta kritisoida yleistä historiankirjoitusta, ja toisaalta myös keskustella tämän kanssa. Postkoloniaalinen teoria tuodaan analyysiin ”rotu”-käsitteen avulla, jota käytetään tutkielman tekstianalyysin työkaluna.

Ensiksi tutkielmassa havainnollistetaan kohdeteoksen suhdetta historiallisuuteen sekä metahistoriallisuuteen rotuerotteluun liittyvien teemojen näkökulmasta. Kohdeteoksen tarinamaailman historiallisuuden analogisuutta suhteessa tunnettuun historiankirjoitukseen perustellaan ”rotujen” vastakkainasettelun ja yhdessäolon kautta. Metahistoriallisuutta puolestaan tarkastellaan metahistorialliselle romaanille tyypillisen tematiikan, trauman ja muistamisen, kautta. Seuraavaksi analysoidaan rotuerottelua ilmiönä neljän eri toistuvan teeman kautta. Nämä teemat ovat: vastakkainasettelu, epäluottamus, vastarinta ja identiteetin rakentuminen. Teemoja käsitellään romaanin tarinan kannalta kronologisessa järjestyksessä analysoiden niiden esiintymistä sekä kehittymistä eri historian kerroksissa. Huomioitavaa on kertomuksen fokalisaatio eli näkökulma, jonka kautta tarina kerrotaan. Fokalisaatio säilyy romaanin ajan joko afrikkalaisten tai afrikkalaisamerikkalaisten hallinnassa, mikä poeettisena piirteenä tarjoaa rotuerottelun kokemuksesta keskittyneen kuvauksen.

Johtopäätöksensä tutkielmassa päädytään esittämään, miten rotuerotteluun kytkeytyvä tematiikka näkyy ja kehittyy kertomuksessa. Vastakkainasettelu säilyy melko muuttumattomana ajasta ja paikasta riippumatta, vaikka Yhdysvalloissa ”mustien” ja ”valkoisten” henkilöahmojen suhteisiin vaikuttaa verrattain eri asiat kuin Länsi-Afrikassa. Koko romaanin läpäisevä toiseuttava diskurssi toimii myös vankkana jäännöksenä brittiläisen kolonialismin ajalta aiheuttaen ”rotujen” välille epäluottamusta. Epäoikeudenmukaisuuden kokemuksen synnyttämä vastarinta esiintyy konkreettisesti vastustavana puhetyylinä, mutta pienissä määrin myös kapinointina. Aktiivinen vastarinta näkyy erityisesti Yhdysvalloissa orjaplantaasilla sekä aktivismitoiminnassa. Henkilöhahmot pohtivat omaa identiteettiään ”mustana” tai afrikkalaisena läpi romaanin. 1900-luvun puoliväli toimii murrosvaiheena, sillä silloin ghanalainen ja afrikkalaisamerikkalainen identiteetti alkavat näkyvästi eroamaan. Rotuerottelun tematiikka näyttyy tosielämää jäljittelevänä *Homegoing*:in kertomuksessa, esittäen rodullistamisen sosiaalisia seurauksia niin menneessä kuin myös nykyisessä yhteiskunnassa.

Avainsanat: uusio-orjakertomus, metahistoriallisuus, rotu, rotuerottelu

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Teoria ja käsitteet	4
2.1	Uusio-orjakertomus historiallisen fiktion alalajina	4
2.2	Metahistoriallisuus	5
2.3	Postkoloniaalinen teoria: "rotu" ja rotuerottelu tekstianalyysin työkaluna	7
3	Rotuerottelu osana <i>Homegoing</i>'in historiallisuutta ja metahistoriallisuutta	10
3.1	Yhdessäeloa ja vastakkainasettelua: historiallisuus romaanissa <i>Homegoing</i>	11
3.2	<i>Homegoing</i> 'in metahistoriallinen tematiikka	14
4	"Rodun" ja rodullistamisen konkretisoituminen metahistoriallisessa kuvauksessa	19
4.1	Mustavalkoisen diskurssin alku	19
4.2.	Identiteetin uudelleenrakentuminen	24
5	Johtopäätökset	28
	Lähteet	30

1 Johdanto

Eurosentrisen historiankirjoituksen edellytyksenä on aina ollut kolonisoitujen ryhmien näkökulmien pois rajaaminen. Nationalistisesti motivoitunut historiankirjoitus ei laske sisälleen ainoastaan ihmisryhmien poliittista huomiotta jättämistä, vaan lisäksi oikeuttaa yhteiskunnan rasistisia toimintamalleja. Postkoloniaalisessa tutkimuksessa tarkoituksena on kääntyä pois päin tai jopa vastustaa perinteisestä Eurooppa-keskeisyyttä etsimällä tekstistä kolonisoitujen ryhmien ääni sekä tuoda esiin kolonialismiin liittyviä viittauksia esimerkiksi kerronnassa. Eila Rantonen toteaaakin: ”Postkoloniaalinen teksti taivuttelee meitä ajattelemaan omistamme poikkeavien logiikkojen kautta” (Rantonen 2004, 55).

Uusio-orjakertomus tarkoittaa nykyaikana kirjoitettuja fiktiivisiä kuvauksia orjien elämästä ja orjuudesta historiallisena sekä koettuna ilmiönä. Uusio-orjakertomus nähdään yleisesti historiallisen fiktion alalajina. Uusio-orjakertomusten määrä on lisääntynyt sekä niiden merkittävyys on tunnustettu suuremmissa määrin antikolonialistisen aatteen leviämisen myötä. On myös oletettavaa, että uusio-orjakertomusten kirjoittaminen on osa isompaa tavoitetta, sekä historiallista että nykyaikaa koskevan, representaation lisäämiseksi (Anim-Addo & Lima 2018, 6).

Uusio-orjakertomukset yksinään representaation välineenä tarjoaa lajista kuitenkin varsin suppean kuvan. Yogita Goyalin mukaan, orjakertomukset ja uusio-orjakertomukset voidaan valjastaa niin sanotun ”valkoista myötätuntoa” tukeviin tarkoituksiin. Näin käy, jos teokset esimerkiksi editointi- ja julkaisuvaiheessa rajoitetaan kohdentumaan ”valkoisille” kuluttajille päämääränään tuottaa tunnereaktioita lukijassa esittämällä orjuuden kokeneet ihmiset yksipuolisesti traumatisoituneina uhreina. ”Valkoinen” lukija toimii asetelmassa empatiaa kokevana subjektina, kun taas orjuuden kokenut ihminen traumatisoituneena objektina. Tällöin ”valkoisen” lukijan kokema empatia toimii ikään kuin vapahduksena historian tapahtumille. (Goyal 2019, 3, 33, 73.) Tällöin puhutaan etnisestä lukijaposiitiosta. Kritiikki iskee suoraan uusio-orjakertomusten jopa revisionistisen luonteen heikkouteen: historiallinen kirjallisuus voidaan nähdä vallankäytön välineenä, mutta kysymykseksi jää, kuka loppupeleissä käyttää valtaa ja kehen? Palaan tähän kysymykseen edempänä. On tärkeää ottaa huomioon, ettei orjuus ole suinkaan päättynyt eikä tiettyjen määritelmien mukaan edes vähentynyt nykyaikana. Orjuuden voi katsoa pikemminkin muuttaneen muotoaan, ja näkyvän nykyään esimerkiksi globaalin ihmiskaupan, pakkotyön sekä kolonisaation jälkivaikutusten muodossa.

Tutkielmassani aion analysoida postkoloniaalisen teorian käsitteistöä hyödyntäen metahistoriallista tematiikkaa nykyajan uusio-orjakertomuksessa tosimaailman ilmiön, rotuerottelun, näkökulmasta. Tutkielmani kohdetekstiksi olen valinnut Yaa Gyasin romaanin *Homegoing* (2017), joka on lajiltaan historiallinen fiktio. Romaani alkaa transatlanttisen orjakaupan ajalta Länsi-Afrikan alueelta matkaten nykyajan Yhdysvaltain Harleemiin. Romaanin tarina rakentuu kahdesta sisaruksesta alkunsa saavien sukupolvien ympärille. Postkoloniaaliseen analyysiini romaani tarjoaa mielestäni hedelmällisen pohjan, koska sitä ei oikeastaan voi pitää yhtenäisenä tarinana, vaan romaani pikemminkin sisältää useita – toisiinsa liittyviä mutta yksilöllisiä – tarinoita keskittyen yhteen keskushenkilöhahmoon kerrallaan. Jokaisen henkilöhahmon tarina on punoutunut yhteen tosimaailman historiallisten tapahtumien kanssa, mikä mahdollistaa sukupolvia ylittävän kuvauksen eurooppalaisen kolonialismin sosiaalisista vaikutuksista.

Historiallisen fiktion suhde todellisuuteen voidaan selittää muun muassa Aristoteleen (384 eaa.– 322 eaa.) mimeettisyydellä, jonka mukaan runoudessa ei tulisi kuvata asioita, jotka ovat ristiriidassa tunnettujen tosiasioiden kanssa. Tosin kuten Liisa Steinby (aikaisemmin Saariluoma, tästä eteenpäin leipätekstissä Steinby) toteaa artikkelissaan ”Fiktiivisyys ja historiallisuus historiallisessa romaanissa” (1986), romaanin yksinkertaisesti kuvatessa menneisyyttä tavalla tai toisella, ei tee siitä automaattisesti historiallista romaania. (Saariluoma 1986, 8, 20.) Aristoteles toteaa *Runousopissa* runouden ja historiankirjoituksen erona olevan se, että runoudessa kuvattu totuudellisuus on yleismaallista, kun taas historiankirjoituksessa totuudellisuus on yksityiskohdissa. Historiankirjoitus kuvaa tapahtunutta ja runous sitä, mitä voisi tapahtua. Runouden kirjoittaja luo keinotekoisien kuvauksen pohjaten siihen, minkä tämä katsoo todennäköiseksi tapahtumaksi. (Aristoteles 2012, 192.) Sepitetty illuusio menneistä ajoista on kieltämättä historialliselle fiktiolle ominaista, mutta lajin konventioiden määrittely on kompleksinen tehtävä. Tämän mielessä pitäen, tulen tarjoamaan historiallista fiktiota määritellesäni tutkielmani kannalta mielekkään rajauksen. Kiedon määritelmäni erityisesti intertekstuaalisuuden käsitteen ympärille. Intertekstuaalisuus, eli tekstin taipumus viitata toiseen, ulkopuoliseen tekstiin, on yksi selvimpiä historiallisen fiktion piirteitä, sillä historiallinen romaani pohjautuu yleisesti historiasta tuttujen tapahtumien ja kuvauksien varaan.

Tulen tutkielmassani selvittämään, millä tavalla kolonialismista ja transatlanttisesta orjakauhasta alkunsa saanut systemaattinen rotuerottelu näkyy romaanin metahistoriallisessa

kuvauksessa, sekä miten muuttuva aikakausi sekä maantieteellinen paikka vaikuttaa tähän kuvaukseen. Mielestäni tämänkaltainen tutkimus sisältää samaa yhteiskunnallista merkityksellisyttä kuin itse uusio-orjakertomukset: ne tunnustavat eurosentrisessä historiankirjoituksessa vaiennettujen ryhmien aktiivisen toimijuuden osana paikallista sekä maailman historiaa. Lisäksi uusio-orjakertomuksiin painottuva suomenkielinen tutkimus on vähäistä, minkä takia valitsin sen osaksi tutkielmani aihetta.

Ensimmäisessä osiossa avaan tutkielman kannalta keskeisiä käsitteitä, sekä esittelen hyödyntämäni tutkimusaineistoa ja postkoloniaalista teoriaa näkökulmana analysoidessani historiallista fiktiota. Ensiksi tulen esittelemään historiallisen fiktion ominaispiirteitä, jotka ovat merkityksellisiä sen alalajin, uusio-orjakertomuksen, tapauksessa. Lisäksi kerron uusio-orjakertomuksen konventioista, historiasta ja merkityksistä. Käytän historiallista fiktiota määrittellessäni pääasiassa Markku Ihosen ja Liisa Steinbyn toimittamaa artikkelikokoelmaa *Historiallisen romaanin teoriaa ja käytäntöä Georg Lukacsista Umberto Ecoon* (1986). Uusio-orjakertomuksen määrittelylle puolestaan olen valinnut avukseni Yogita Goyalin teoksen *Runaway Genres. The Global Afterlives of Slavery* (2019) Toisessa alaluvussa avaan metahistoriallisuuden käsitettä hyödyntäen Klaus Braxin teosta *Unhoon jääneiden huuto* (2017), joka keskittyy erityisesti postmodernin kirjallisuuden ja historian väliseen suhteeseen. Kolmanneksi tulen kertomaan postkoloniaalisesta teoriasta kirjallisuudentutkimuksen saralla, sekä niistä käsitteistä, joita tulen soveltamaan analyysiosiossa. Pääasiallisena lähteenäni tulen hyödyntämään Eila Rantosen lisensiaatintyötä *Etnisyys, ”rotu” ja sukupuoli – jälkikoloniaalisen kulttuuri- ja kirjallisuusteorian valossa* (2004) sekä Robert Mielsin teosta *Racism* (1989). Tulen myös viittaamaan James J. Donahuen, Jennifer Ann Hon ja Shaun Morganin toimittaneeseen teokseen *Narrative, Race, and Ethnicity in the United States* (2017), pitäen rinnalla Braxin teoksen suhteuttaessani postkoloniaalista näkökulmaani historialliseen fiktion osana postmodernia kirjallisuusperinnettä.

Käsittelyosio on jaettu kahteen pääluokkaan, joissa sovellan edellä esittelemääni käsitteistöä ja teoriaa. Ensimmäisessä alaluvussa tulen kuvailemaan *Homegoing*'in historiallisuutta, keskittyen ensiksi tarkastelemaan romaanin suhdetta rotuerotteluun ilmiönä. Seuraavassa alaluvussa keskityn tarkastelemaan romaanin metahistoriallisuutta ja sitä, kuinka romaani ilmentää metahistorialliselle romaanille tyypillisiä teemoja. Toisessa käsittelyluvussa tarkastelen rotuerottelusta ja rasismista alkunsa saaneiden merkitysten esiintymistä romaanin metahistoriallisessa kuvauksessa soveltaen postkoloniaalista teoriaa tekstianalyysissäni.

2 Teoria ja käsitteet

2.1 Uusio-orjakertomus historiallisen fiktion alalajina

Lajina historiallinen romaani ei ole helposti määriteltävissä, eivätkä kirjallisuudentutkijat ole päässeet kiistattomaan lopputulokseen sen konventioista. Edellä mainittua korostaa myös Markku Ihonen artikkelissaan ”Havaintoja historiallisen romaanin kerronnasta” (1986). Ihonen alleviivaa kuitenkin yhtä piirrettä, joka yhdistää historiallisen fiktion alle sijoittuvia kertomuksia. Ihosen mukaan historiallisen fiktion ominaispiirteisiin kuuluu edellytys niin sanotulle ”ensimmäiselle tekstille”. ”Ensimmäisellä tekstillä” Ihonen tarkoittaa jotakin historiallista tekstiä tai tarinaa, johon historiallinen romaani pohjaa kertomuksensa. Konkreettisesti tämä seikka näkyy siinä, että historiallisen fiktion lukijan on mahdollista löytää historiankirjoituksesta, myyteistä ja uskomuksista tuttuja elementtejä lukemastaan kertomuksesta. Historiallinen fiktio edellyttää rinnalleen siis selkeän intertekstuaalisuuden. (Ihonen 1986, 157.) Intertekstuaalisuus kiinnittyy vahvasti myös orjuutta kuvaaviin orjakertomuksiin ja uusio-orjakertomuksiin. Uusio-orjakertomus on osa afrikkalaisamerikkalaista kirjallisuusperinnettä, johon lukeutuu tutkielmani kohdeteos, *Homegoing*. Ensin on kuitenkin hyvä esitellä uusio-orjakertomuksen piirteet ja tarkastella, mikä on sen suhde historialliseen fiktioon alalajina.

Uusio-orjakertomus vakiintui omaksi alalajikseen 1960-luvulla afrikkalaisamerikkalaisessa kirjallisuusperinteessä. Siitä on tullut dominoiva laji afrikkalaisamerikkalaisella kirjallisuuskentällä johtuen lajin merkityksellisyydestä ”mustien” oikeuksia vaativille liikkeille (Black Power, Black Lives Matter jne.), sekä sen osallisuudesta afrikkalaisamerikkalaisen identiteetin rakentajana. Goyal avaa teoksessaan uusio-orjakertomuksen yhteiskunnallista taustaa, joka kiinnittyy lujasti Yhdysvalloissa vallitsevaan rotuerotteluun, epätasa-arvoon sekä afrikkalaisamerikkalaisen kirjallisuuden identiteettiin (Goyal 2019, 1, 20–21.) Tärkeää on kuitenkin ymmärtää, etteivät etniset kirjailijat edusta ”puhdasta etnisyyttä” tai ryhmän kollektiivista ääntä. Teksteissä risteilevät vähemmistön ja valtaväestön puhettavat sekä intertekstit. (Rantonen 2004, 29.)

Lajin edeltäjä, orjakertomus, on perinteisesti orjastaustaisen henkilön kirjoittama omaelämäkerrallinen tarina tai kuvaus orjuudesta, jonka toistuvana teemana on yleensä henkilön vapaus ja vapautuminen. Lajin potentiaalia historiallisena lähdeaineistona aikalaiskuvauksesta varjostaa kuitenkin se seikka, ettei aina voida varmistua, kuka tarinan on todellisuudessa kir-

joittanut (Goyal 2019, 16–17). Edeltäjänsä poiketen uusio-orjakertomus pyrkii tuomaan orjuuden historian uudelleen esille fiktiivisen tarinan keinoin. Tämä merkitsee sitä, että tematiikka kallistuu postkoloniaaliseen näkökulmaan. Uusio-orjakertomuksille tyypillistä on sukupolvien yli jatkuva kokemus orjuuden jatkuvuudesta sekä vaikutuksista nykypäivän maailmassa. Tämä piirre yhdistää uusio-orjakertomuksen metahistoriallisuuden käsitteeseen, josta kerron seuraavaksi.

2.2 Metahistoriallisuus

Goyal korostaa uusio-orjakertomusten sekä niiden kirjoittajien tehtävää orjuuden muiston ylläpitämistä ja merkityksen tunnustamisesta osana kansallista historiaa, nykyisyyttä ja tulevaisuutta. Tässä Goyal viittaa kirjailija Toni Morrisonin (1931–2019) peräänkuuluttamaan tavoitteeseen tuoda orjuuden muisto näkyväksi osaksi amerikkalaista yhteiskuntaa. (Goyal 2019, 1–2.) Nämä piirteet kietovat uusio-orjakertomukset tyypilliseen metahistorialliseen kirjallisuuteen.

Klaus Braxin mukaan modernististen taiteilijoiden alituinen nykyajan ihailu johtuu silloin vallitsevasta ajattelusta, jonka mukaan historia ole joukko erilaisia omaehtoisia kertomuksia, vaan pikemminkin jatkuvaa liikettä eteenpäin. Postmodernissa taiteessa sen sijaan halutaan alleviivata historian näkymistä nykyajan kulttuurissa ja yhteiskunnassa. (Brax 2017, 27.) Tämä ajatus kiinnittää postmodernin ajan taiteilijoiden ajattelutavan metahistorialliseen tapaan hahmottaa taidetta.

Postmodernit taiteilijat eivät halua unohtaa historiaa tai luoda nostalgista kertomusta vanhoista ajoista, vaan osoittaa, kuinka historia on muovannut nykyistä kulttuuria sekä yhteiskuntaa. Oleellinen kysymys postmoderneille taiteilijoille onkin, millaisia ajattelutapoja, kulttuureja tai ihmisryhmiä historiankirjoituksessa on laiminlyöty. Metahistorialliselle romaanille on ominaista sen taipumus tutkia, kirjoittaa uudelleen ja kuvata historiaa sekä sen toistuvuutta ja vaikutuksia eri aikakausina. Metahistoriallinen romaani ei tyydy ainoastaan viittamaan historiallisiin tapahtumiin historiallisen romaanin tapaan, vaan se pyrkii myös keskustelemaan vallitsevan historiankäsityksen kanssa. Metahistoriallinen romaani tarjoaa yleensä vaihtoehtoisen historiankuvauksen, sekä tämän kuvauksen kriittistä käsittelyä. (Brax 2017, 27, 39–40). Tämän vuoksi kulttuurit, jotka eivät ole eurosentrisessä historiankirjoituksessa läsnä, saavat tilaa postmodernissa fiktiossa täyttämällä historiankirjoituksen aukot seipitettyllä historiankertomuksella.

Metahistoriallisten romaanien fiktiivisyys ei kuitenkaan tee väistämättä niiden historiallisuudesta epäuskottavaa. Asia on jopa päinvastoin: Braxin mukaan postmodernin taiteen kiinnostus historiaa ja sen prosesseja kohtaan on tunnustettu tutkimuksissa useaan kertaan. Postmoderni taide haastaa yleisiä historiankäsitteitä kysymällä, miten historiaa käytetään vallankäytön välineenä, mitä historiankirjoituksessa on jätetty pois ja kenen toimesta, sekä mistä syystä nämä tapahtuvat. (Brax 2017, 33–34.) Postmoderni kirjallisuus parhaimmillaan tunkeutuu syvälle historiallisten prosessien luonteisiin vetäen päivänvaloon aiheita, joista aikaisemmin on totuttu vaikenemaan.

Braxin laatima pienoistutkielma Toni Morrisonin romaanista *Minun kansani, minun rakkaani* käsittelee myös uusio-orjakertomusta yhdessä metahistoriallisuuden käsitteen kanssa. Brax korostaa tutkielmassaan fokalisaation arvokkuutta tulkinnan kannalta. Fokalisaatio tarkoittaa näkökulmaa, kenen kautta havainnot ja ajatukset kertomuksen maailmasta välittyvät lukijalle. Fokalisaatio on Braxille merkittävä käsite, sillä Morrisonin romaanissa kerronnan asetelma on uusio-orjakertomuksille ominainen. Tarina kerrotaan afrikkalaisamerikkalaisten sisäisten kokemusten suodattamana. Fokalisaatiota voidaan myös pitää ratkaisevana piirteenä, joka erottaa historiallisen fiktion historiankirjoituksesta. Valitessa tietyn henkilön tai ihmisryhmän näkökulman, kertomus keskittyy esittämään henkilöiden sisäisten kokemusten historiaa, ei pelkästään tosiasioiden historiaa. Historiallisen fiktion mimeettisyys on siis usein tunteiden ja kokemusten mimeettisyyttä. (Brax 2017. 154.)

Brax myös toteaa Morrisonin tapaa kuvata orjien sisäisten mielenliikkeiden olevan eettinen ja poliittinen toimi. Tässä Brax viittaa Morrisonin esseeseen ”The Site of Memory” (1995), jossa Morrison paljastaa kirjoittavansa orjien sisäisestä elämästä paljastaakseen totuuden niiden ihmisten elämästä, jotka eivät itse voineet sitä kirjoittaa. Morrisonin mukaan entisten orjien kertomukset orjuudesta ovat aikanaan olleet suosittua luettavaa, mutta pahimpien yksityiskohtien kertomista on vältelty, eikä sisäistä kokemusta ole kuvattu lainkaan. (Brax 2017, 123–125.) Tässä kohtaa nostan esille Olaudah Equianon, aka Gustavus Vassan (n. 1745–1797) omaelämäkerran *The Interesting Narrative of the Life of Olaudah Equiano, Or Gustavus Vassa, The African. Written by Himself* (1789) hänen kokemuksestaan orjana. Hänet kaappattiin orjaksi lapsena luultavasti Igbomaasta, nykyisen Nigerian alueelta, ja vietiin Barbadosen kautta Virginiaan, josta hän lopulta päätyi Englantiin. Englannissa hän lopulta osti itsensä

vapaaksi. Equianon kirjoittaa matkastaan kotikylästään kuvaten henkisen sekä fyysisen väkivallan varsin suorasanaisesti. Equianon kritisoi myös avoimesti eurooppalaisten tapoja, esimerkiksi kritinuskoa:

[--] O, ye nominal Christians! might not an African ask you, learned you this from your God, who says unto you, Do unto all men as you would men should do unto you? Is it not enough that we are torn from our country and friends to toil for your luxury and lust of gain? Must every tender feeling be likewise sacrificed to your avarice? Are the dearest friends and relations, now rendered more dear by their separation from their kindred, still to be parted from each other, and thus prevented from cheering the gloom of slavery with the small comfort of being together and mingling their sufferings and sorrows? Why are parents to lose their children, brothers their sisters, or husbands their wives? Surely this is a new refinement in cruelty, which, while it has no advantage to atone for it, thus aggravates distress, and adds fresh horrors even to the wretchedness of slavery. (Equianon 2005/1789, luku II.)

Olaudah Equianonin kertomus osoittaa, ettei Morrisonin näkemys orjakertomuksista ole suinkaan niin yksiselitteinen. Orjien ja entisten orjien vastarintaa on aina ollut, eikä myöskään aikalaisia eurooppalaisia voida niputtaa kollektiiviseen ryhmään passiivisina kolonialismin myötäilijöinä.

Metahistoriallinen romaani kytkeytyy eettisiin ja poliittisiin valintoihin. Uusio-orjakertomusten ominaisuuksiin kuuluu tietynlainen vaikuttamisen halu, minkä vuoksi ne nostavat esiin historiankirjoituksissa varjoon jääneitä inhimillisiä kokemuksia sekä kohtaloita. Metahistoriallinen näkökulma sisältää monesti revisionistisia piirteitä ja antirasistisen tarkoituksperän. Antirasistisen vaikuttamisen voi huomata kohdeteoksessani muun muassa rotuerottelun lieveilmiöiden esittämisenä.

2.3 Postkoloniaalinen teoria: ”rotu” ja rotuerottelu tekstianalyysin työkaluna

Olen käyttänyt lainausmerkkejä puhuessani sanasta ”rotu”. Samalla tavalla lainausmerkkeihin on sijoitettu myös termit ”musta” ja ”valkoinen” näiden viitatessa ”rotuun”. Syy tälle muodolliselle seikalle on tiedostaa ”rotu”-käsitteen sisältävät negatiiviset konnotaatiot, joita seuraa rodullistettujen ihmisryhmien syrjintä ja laiminlyönti. On siksi myös perusteltua avata ”rodun” käsitettä tältä osin, ja pyrkiä erottamaan sen tekstianalyttinen käyttö, jonka tarkoitus on toimia välineenä etnisyyttä ja rotuerottelua alleviivaavan kertomuksen kuvaamisessa.

Perinteinen narratologia eli kertomusteoria ei sisällä varsinaisesti ”rodulle” tai etnisyydelle tarkoitettua tutkimussuuntausta. James J. Donahuen mukaan vasta hiljattain kertomuskenttätutkijat ovat alkaneet kysymään, miten etninen kirjallisuusperinne pakottaa meitä pohtimaan uudelleen kerronnallisen teorian työkaluja. Donahue löytää tässä yhtymäkohtia narratologi Susan S. Lanserin aikaisempaan työhön sukupuolen (*gender*) tuomisesta kertomuskenttätutkimukseen feministisen teorian kautta. Viime vuosina Lanser itse on ottanut myös etnisyyden mukaan omista kirjoituksistaan, esimerkiksi esseessä ”Second Sex Economics: Race, Rescue, and the Heroine’s Plot” vuonna 2020. Narratologien nykyisenä tehtävänä onkin ”rodun” ja etnisyyden kiinnittäminen kertomusteoriaan. (Donahue 2017, 2–3, 5.) Tämän takia koen tarpeelliseksi itsekini perustella lyhyesti ”rodun” ja rotuerottelun käsitteiden valjastamista tekstianalyttiseen tarkoitukseen tutkielmassani.

Suomalaisessa kirjallisuudentutkimuksessa ”rotu”-käsitettä käyttää muun muassa aikaisemmin mainitun Eila Rantosen lisäksi Kaiju Harinen sekä Flóra Várkonyi. Hyödynnän erityisesti Rantosen tapaa käyttää termiä ”rotu” sekä perustelua sen käytölle. Lisensiaatintyössä Rantonen perustelee ”rotu”-termin käyttöään seuraavasti: ”Viimeaikaisessa tutkimuksessa ”rotua” ja ”etnisyyttä” on alettu tarkastella yhteiskunnallisina ja kulttuurisina rakennelmina. Siksi sijoitan ”rodun” lainausmerkkeihin osoittaakseni käsitteen konstruktio-olonteen” (Rantonen 2004, 18). Omaksun Rantosen asenteen ”rodun” käyttämiseen konstruktivistien mallien analysoimisen apuvälineenä. Tällöin ”rotu” ei viittaa biologiaan vaan kulttuurimme sosiaalisiin rakenteisiin. Rantonen nostaa esiin Morrisonin ajatuksen ”rodun” ehdottomasta merkityksestä amerikkalaisen kirjallisuuden ymmärtämisen edellyttäjänä. Morrisonin mukaan ”rotu” on saanut oman metafora-arvon jokapäiväisessä amerikkalaisessa puhutavassa. (mt., 19–20.) Mielestäni Morrisonin näkemys on osuva ja tärkeä etenkin afrikkalaisamerikkalaista uusio-orjakertomusta tulkittaessa. Rantonen toteaa myös: ”’Rodun’ käsite on ollut välttämättömyyksi sijoittaa jälkikolonialistiseen tutkimukseen, koska kolonialistisissa suhteissa yleisimmäksi eron merkittäjäksi muodostui juuri ’rotu’” (mt., 16). Täten lainaamani ”rodun” käsite näyttelee pääroolia osana tutkielmani postkoloniaalista analyysia.

”Rotua” ei voida käsitellä ilman, että tunnemme rasismien historiaa (Rantonen 2004, 12). Rotusyrjintä on ollut ilmiö jo kauan ennen varsinaisen rasismi-termin tai rotuteorian keksimistä. Ihmisrotujen olemassaoloa ei ole pystytty tieteellisesti toteamaan biologisesta näkökulmasta. Tästä huolimatta rotuerottelu ja rasismi ovat esillä useissa ideologioissa sekä poliit-

tisissa näkemyksissä. Robert Miles kirjoittaa teoksessaan *Racism* nykyaikaisen biologiseen hierarkiaan nojaavan ”rotu”-käsitteksen olevan peräisin 1700-luvun lopulta. Ennen tätä ”rodun” katsottiin tarkoittavan muun muassa joukkoa ihmisiä, jotka elävät samalla maantieteellisellä alueella, kuten valtiossa. Miles huomauttaa rasismien kannattamisen olevan osana monenlaisia poliittisia agendoja. Rasismien kannattaminen voidaan liittää yhteen esimerkiksi nationalistisen tai fasistisen ajatusmaailman kanssa. Tästä usein juontuu ”muukalaisviha” sekä rasistinen väkivalta tai sen uhka. Vahvasta rotuerottelusta seuraa lisäksi vastakkainasettelu eri etnisyyksien välille, jolloin toinen osapuoli nähdään erilaisena, ”toisena”, eli syntyy eräänlainen minämuut-asetelma. (Miles 1989, 4, 11, 31–32.)

Rasismi käsitteenä syntyi 1930-luvulla vastareaktiona fasismia vastaan ja sillä haluttiin poistaa rotuopeilta niiden tieteellinen arvo (Rantonen 2004, 18). Rasismien rinnalla myös anti-rasismilla on päämääränään poliittinen vaikuttaminen niin yhteiskunnan mekaanisiin rakenteisiin kuin myös sosiaalisella tasolla ihmisten mielipiteisiin. Näin ollen kirjallisuutta ja muuta taidetta on mahdollista käyttää hyväksi mielipidevaikuttamisessa hyödyntämällä esimerkiksi rasismia vastustavaa näkökulmaa kuvatessa yhteiskuntaa ja sen historiaa.

Postmoderni historiallinen romaani on erikoistunut kuvaamaan historiallisten ilmiöiden jälkivaikutuksia, kuten aikaisemmin jo totesinkin. Uusio-orjakertomuksille tämä piirre on ilmeinen: fiktiossa kuvataan usein orjuuden jättämää traumaa afrikkalaisamerikkalaiseen identiteettiin, sekä rakenteellisen rasismien vaikutuksia henkilöhahmojen elämässä. Molemmat edellä mainituista teemoista on löydettävissä myös tutkielmani kohdeteoksesta, josta lisää seuraavassa luvussa. Uusio-orjakertomuksia yhdistää todellisuuteen kytkeytyvän intertekstuaalisuuden lisäksi teemat, jotka kietoutuvat etnisyyden ja ”rodun” ympärille.

Uusio-orjakertomuksissa kuvataan usein rasismien historiaa tuoden näkyväksi rodullistamisesta johtuvan ihmisryhmien epätasa-arvoisen kohtelun, jonka tarkoituksena on riistää kohteelta ihmisyyden ja ihmisoikeudet. Tästä esimerkkinä Miles mainitsee muun muassa orjalaivat, plantaasit ja siirtotyöläisjärjestelmän (Miles 1989, 5). Tutkielmani kannalta katson tärkeäksi mainita myös Yhdysvalloissa tapahtuvan, erityisesti ”mustiin” kohdistuvan, systemaattisen poliisiväkivallan. Rotuerotteluun liittyvät tunteet kietoutuvat useasti vihan, paikkattomuuden, epäluottamuksen ja vastakkainasettelun ympärille. Tulen keskittymään analyysissäni tarkemmin juuri esille tuomiini teemoihin, jotka näin ollen pystyn löytämään toistuvina myös kohdeteoksestani.

3 Rotuerottelu osana *Homegoing*'in historiallisuutta ja metahistoriallisuutta

Brax toteaa teoksessaan, että postmodernille kirjallisuudelle on tyypillistä pohtia historiallisia ja kulttuurisia aiheita kriittisesti, sekä kuvata niin sanottua unohdettua historiaa (Brax 2017. 27). Tässä mielessä *Homegoing*'in postmodernius historiallisena fiktiona näkyy sen tavassa tuoda länsimaisessa historiankirjoituksessa laiminlyötyjen kulttuurien historiaa näkyväksi osaksi maailman historiaa. Romaanin alkuasetelma virittyy kahden toisistaan tietämättömän sisarpuolen ympärille, joiden kohtaloita transatlanttinen orjakauppa ohjaa varsin eri tavalla. Effia on fanti ja Esi on ashanti. Romaani alkaa noin 1700-luvun jälkipuoliskolla, jolloin fantien ja ashantien välillä oli toistuvia väkivaltaisia konflikteja. On oleellista muistaa, ettei näitä kahta ryhmää erottanut ainoastaan brittien ja hollantilaisten kolonialistinen toiminta alueella, vaan myös paikalliset geopoliittiset valtataistelut.

Rantonen kirjoittaa postkoloniaalisen teorian kritiikin kohdistuvan sen luonteeseen analysoida liikaa länsimaisen toiseuden rakentumista ja sitä, millä tavoin Eurooppa on vaikuttanut kolmanteen maailmaan. Kritiikin kohteena on lisäksi väite, jonka mukaan postkoloniaalinen teoria korostaa vahvaa vastakkainasettelua eri etnisten ryhmien välillä. (Rantonen 2004, 79.) Eurooppalaisten vaikutus Kultarannikon alueella on ollut kuitenkin merkittävää erityisesti nykyaikaisen rotuerottelun synnyn näkökulmasta, minkä takia brittiläiset sotilaat esitetään myös romaanissa korostamattomina, mutta aktiivisina toimijoina. Rotuerottelua analysoidessa edellytyksenä on erotella vähintään kaksi ryhmää, joten vastakkainasettelulta ei voi kokonaan välttyä, vaikka analyysini ei tulekaan olemaan tältä osin komparatiivista. On myös hyvä huomioida romaanin fokalisaation asetelma, joka on kiedottuna rodullistettujen henkilöhahmojen kokemuksiin. Tällöin rodullistavasta vastakkainasettelusta on merkittävässä osassa tarinan etenemisen kannalta.

Fokalisaation kannalta kiinnostava seikka onkin Effian ja Esin jälkipolvien maantieteellinen eroavaisuus. Effian jälkeläiset pysyvät Länsi-Afrikan Ashantimaan, myöhemmän Ghanan alueella, jossa brittien vaikutus näkyy vielä vuosikymmenten päästä. Esi puolestaan myydään orjaksi Alabamaan, jossa hänen jälkeläisensä kasvavat ensin orjuudessa ja myöhemmin kokevat taistelun vapauden ja tasa-arvon puolesta.

Kertomus keskittyy yhteen henkilöhahmoon kerrallaan, joten fokalisaatio vaihtelee niin afrikkalaisten kuin afrikkalaisamerikkalaisten hahmojen välillä sukupolvien vaihtuessa. Romanin tarina läpäisee yhteensä seitsemän sukupolvea. Kukin sukupolvi kokee kolonialismista syntyneen rotuerottelun vaikutukset omalla ajallaan niille ominaisella tavalla, kuitenkin aina säilyttäen jotain menneisyydestä. Ensiksi tulen esittelemään *Homegoing*'in historiallisuutta eli miten romaani antaa itsestään ilmi tosimaailman historiallisia tapahtumia tai ilmiöitä. Tässä tarkastelussa tulen huomioimaan erityisesti intertekstuaaliset viittaukset. Tämän jälkeen lähden tarkastelemaan rotuerottelun suhdetta romanin metahistorialliseen tematiikkaan. Analysoin, miten metahistoriallisuudelle ominaiset piirteet näkyvät romaanissa, sekä miten romanin metahistoriallisuus keskustelee ulkoisen todellisuuden kanssa.

3.1 Yhdessäeloa ja vastakkainasettelua: historiallisuus romaanissa *Homegoing*

Brax kirjoittaa: ”Postmoderni taide, arkkitehtuuri ja kirjallisuus ovat sen sijaan halunneet osoittaa kulttuurin kytkökset historiaan.” (Brax 2017, 27). Tässä Brax viittaa muun muassa postmodernin taiteen kiinnostukseen identiteettien historiaa kohtaan, joka on tutkielmani kannalta tärkeä näkökulma. Pohjustaakseni analyysiani historian ja kulttuurin osalta, tahdon ensin osoittaa kohdeteokseni relevanssin sen historiankirjoitukseen nojaavan intertekstuaalisuuden kautta. Tässä luvussa käsittelem teoksen tarinassa esiintyvää rotuerottelua historiallisena ilmiönä. Tarkoituksena on kiinnittää tarina historialliseen aikaan, jolloin kerronnan intertekstuaalisuus korostuu. Fiktiivisenä kertomuksena *Homegoing* antaa lukijalle vihjeitä ajasta sepitetyn tarinan kautta hyödyntäen historiankirjoituksesta tuttua tietoa menneestä ajasta. Romaanissa kuvataan ”mustien” ja ”valkoisten” yhdessäoloa sekä vastakkainasettelua niin Länsi-Afrikan alueella kuin myös Yhdysvalloissa.

Romaanin alussa kuvataan ashanti-heimon ja brittisotilaiden vuorovaikutusta, joka osaltaan mahdollisti rotuerottelun syvenemisen. Monet heimot kävivät kauppaa eurooppalaisten kanssa erilaisista tavaroista. Kauppatuotteisiin kuuluivat myös ihmiset. Esimerkiksi sodan aikana vangitut naapurikylän tai -heimon asukkaat saatettiin myydä eteenpäin eurooppalaisille orjakauppiaille. Ihmisten sieppaaminen ja myyminen aloittaa romaanissa Esin tarinan. Karkeasti voidaan jäsenellä ashantien liittoutuneen brittien kanssa, ja fantien hollantilaisten kanssa. Brittien harjoittama laaja orjien metsästys kohdistui myös Esiin:

Esi learned to split her life into Before the Castle and Now. Before the Castle, she was the daughter of Big Man and his third wife, Maame. Now she was dust. Before the Castle, she was the prettiest girl in the village. Now she was thin air. (*Homegoing* 2017, 31.)

Esin kohtalo vie Cape Coastin linnakkeeseen. Tämä on esimerkki systemaattisen rotuerottelun alusta, joka aikaansai massiivisen transatlanttisen orjakaupan, jonka seurauksena kolonisoituilta ihmisiltä poistettiin heidän ihmisyytensä. Esin tarina kuvaa elämää vankina linnakkeessa monien muiden vangittujen naisten kanssa. Esin kokemukseen liittyvät huonot hygieniolot, joista myös Equianon kertoo omaelämäkerrassaan:

The closeness of the place, and the heat of the climate, added to the number in the ship, which was so crowded that each had scarcely room to turn himself, almost suffocated us. This produced copious perspirations, so that the air soon became unfit for respiration, from a variety of loathsome smells, and brought on a sickness among the slaves, of which many died (Equianon 2005, luku II.)

Esin luku alkaa puolestaan kuvailemalla vankisellin hajua ”sietämättömäksi”, ja hieman myöhemmin havainnot konkretisoituvat kuvailemaan Esin päällä makaavan naisen virtsatessa Esin ja muiden ympärillä olevien naisten päälle. Romaanin kuvaus orjien oloista muistuttaa historiallisten lähteiden kuvauksia, mikä tukee romaanin historiallisuutta.

Toisen siskon, Effian, tarina kallistuu enemmän ashantien ja brittien rinnakkainelolon kuvaukseen. Effia naitetaan brittikuvernööri James Collinsille, joka johtaa samaa linnoitusta, jossa Esi on vankina. Effia oppii linnoituksessa englannin kielen ja James oppii fantin kielen. Cape Coastin linnoituksen sotilaat ottivat tšekäläisiä naisia vaimoiksi ja heidän lapsensa kävivät koulua linnoituksessa. Vanhempana heidät lähetettiin Englantiin opiskelemaan, josta he lopulta palasivat muodostamaan yhteiskunnan eliitin. Quey, Effian poika, toteuttaa tämän roolin tarinassa jatkamalla isänsä uraa orjakauppiaana. Eurooppalaiset eivät tuoneet kaikkia konflikteja alueen asukkaiden välille vaan pikemminkin vaikuttivat jo olemassa oleviin. Ashantien ja fantien välillä oli jo pitkään käyty selkkauksia ja kumpikin heimo toimi aktiivisesti orjienmetstäjinä eurooppalaisille.

Romaani viittaa lisäksi Ashantimaan merkittäviin historiallisiin käännekohtiin brittien kolonisaation aikana. Britit pyrkivät miehittämään Ashantimaata toistuvasti ja lopulta pidättivät kuningas Prempeh I:n (1870–1931) tuomiten tämä karkotettavaksi. Effian sukuhaaran vii-

des henkilöhahmo, Akua, kuvaa tämän tapahtuman lisäävän vihaa ashantien sydämissä brittejä kohtaan. Tähän aikaan ashantit osoittivat aktiivista vastarintaa brittejä kohtaan suvereeniutensa puolesta.

Tyypillistä historialliselle romaanille on, että kerronnassa aikakauden määrittely tapahtuu viittaamalla fiktiivisen maailman sisällä aikaisemmin kerrottuihin tapahtumiin (Ihonen 1986, 165). Esimerkiksi tarinan viimeiseksi esiteltävän hahmon Marcuksen kerrotaan juhlineen aikaisemmin vuosituhannen vaihtumista ystäviensä kanssa, minkä ansioista tiedämme romaanin tarinan päättyvän 2000-luvun puolella.

Ajankulkua ei yleisesti määritellä täsmällisesti vaan aikakausista annetaan vihjeitä muilla keinoilla. Romaanissa esiintyy silti muutamaan otteeseen tarkkoja vuosilukuja ja päivämääriä. Kuukauden tarkkuudella päivämäärä kerrotaan esimerkiksi silloin, kun kaivoksessa pakkotyötä tekevän H:n kerrotaan joutuneen vangituksi heinäkuussa vuonna 1880. Edellä mainittuna vuonna sisällissodan jälkeen, orjuus oli näennäisesti lakkautettu ja kielletty. H on kuitenkin määrätty pakkotyöhön kaivokseen rangaistuksena rikoksesta. Useimmat pakkotyöhön määrättyt olivat ”mustia” vankan institutionaalisen rasmin takia, eli aikakauden lainsäädäntö syrji erityisesti ”mustia”. Tällä tavalla romaani näyttää kuinka orjuus ei loppunut lakimuutoksen myötä.

Romaanin kerronnan intertekstuaalisuus näkyy sen viittauksissa eri ajalle tyypillisiin ilmiöihin. Suora viittaus olemassa olevaan teokseen tapahtuu noin 1960-luvun Harlemissa. 60-lukua voi ehdottomasti pitää ”mustien” aktivismin kulta-aikana. Aktiivisten kansalaisliikkeiden rinnalla vaikuttavat samaan aikaan passivoivat huumeet, esimerkiksi heroini. Harlemin asukkaiden kapinahenkisyys sekä huumeongelmat esitetään romaanissa Sonнын hahmon kautta. Sonny istuu tarinansa alussa putkassa otettuna kiinni kansalaistottelemattomuudesta. Sonny lukee putkassa W. E. B. Du Boisin (1868–1963) kirjoittamaa kirjaa *The Souls of Black Folk* (1903), jonka katsotaan olevan afrikkalaisamerikkalaisen kirjallisuuden merkittävimpiä teoksia. Sonny toimii myös kansalaisjärjestö NAACP:n (National Association for the Advancement of Colored People) aktiivina, mutta tarinan edetessä Sonнын aktivismi passivoituu olemattomiin heroiniriippuvuuden takia. Jazz-klubien ja huumeriippuvaisten täyttämät Harlemin kadut kuvastavat romaanissa raadollisesti sekä afrikkalaisamerikkalaisen kulttuurin nousua että sen rappiota.

Kerronta ei orientoidu luomaan yleistä kuvausta historiallisesta ajasta ja paikasta, vaan se keskittyy pikemminkin fiktion ja faktuaalisuuden keinoin ilmiöiden kuvauksiin, jotka johtavat todellisesta maailmasta tuttuun asioiden äärelle. Huolimatta rotuerottelun jatkuvasta läsnäolosta, ei brittisotilaita tai amerikkalaisia ”valkoisia” esitetä pelkistettyinä sortajina tai riistäjinä. Romaani sisältää myös kohtauksia, jossa britit selkeästi kunnioittavat paikallisten tapoja ja esimerkiksi James Collins tahtoo opetella fantin kieltä viestiäkseen sujuvammin niin vaimonsa Effian kuin myös muiden paikallisten kanssa. Rikkaimmillaan romaanin historiallinen kuvaus luo mielikuvan menneisyyden sosiaalisten suhteiden kompleksisuudesta tarinaan kuuluvien ryhmien välillä. Uusio-orjakertomukselle tyypillisesti *Homegoing* kuvaa toistuvasti myös transatlanttisen orjakaupan jättämää sukupolvia läpäisevää traumaa, jota romaanin sisällä kuvataan suoraa viitaten tosimaailman tapahtumiin, kokemuksiin ja ilmiöihin.

3.2 *Homegoing*'in metahistoriallinen tematiikka

Metahistoriallisen romaanin tyypilliset teemat, orjuuden jättämä trauma ja muistaminen, ovat tärkeässä osassa uusio-orjakertomusten kirjallisuusperinnettä. Morrison lähti kuvaamaan orjuudesta johtuvaa psykologista traumaa, ei vain luodakseen historiallista kuvausta orjuuden kokeneista ihmisistä, vaan hän pyrki syventämään käsitystämme orjuudesta ilmiönä (Goyal 2019, 110). *Homegoing* osoittaa etenkin orjuuden trauman näyttäytyvän eräänlaisena ylisukupolvisena jatkumona. Romaanissa Quey vertaa orjakaupan loppumista ja sen paikallisia seurauksia vuotavaan haavaan: ”You cannot stick a knife in a goat and then say, Now I will remove my knife slowly, so let things be easy and clean, let there be no mess. There will always be blood.” (*Homegoing* 2017, 93.) Vertaus liittyy brittiläisen dekolonisaatiopolitiikan aikaansaamiin väkivaltaisiin konflikteihin paikallisten ja brittien välillä.

Sosiaaliset seuraukset laajasta orjakaupasta ja sen äkkinäisestä lakkauttamisesta aiheuttavat kuilun syventymisen ryhmien välille lujittaen rotuerottelua. Lisäksi orjuuden kokemus läpikäy murroksen, kuten Quey on toistellut pojalleen Jamesille jo useat kerrat:

The British were no longer selling slaves to America, but slavery had not ended [--] They would just trade one type of shackles for another, trade physical ones that wrapped around wrists and ankles for the invisible ones that wrapped around the mind. (*Homegoing* 2017, 93.)

Sitaatti osaltaan ennustaa rotuerottelun tulevaisuutta ja sen sosiaalisia sekä poliittisia vaikutuksia. Huolimatta siitä, että orjakauppa ja orjuus lakkautettiin nimellisesti, etnisyyteen pohjaava eriarvoisuus on säilynyt, mikä tullaan näkemään myös romaanissa toistuvasti. Orjuuden näennäisestä lakkauttamisesta huolimatta, ajatusmaailman muuttumista ei tapahdu vuosikymmenienkään jälkeen. H kokee tarinassa orjuuden jatkumisen niin pakkotyön muodossa, kuin myös alistavassa puhuttelussa. Dialogista ilmenee poliisien mielenmaisema, joka on tiukasti kiinnittynyt ajatukseen ”rotujen” eriarvoisuudesta, esimerkiksi kaivoksen johtajan sanoessa H:lle: ”No such thing as a free nigger” (*Homegoing* 2017, 160). H:n tarina esittää orjuudesta vapautuneen henkilön kokemuksen uudelleenvangitsemisesta institutionaalisen rasmin seurauksena.

Sonnyn äiti Willie, viittaa myös isänsä H:n menneisyyteen puhuessaan ”mustien” ja ”valkoisten” miesten eriarvoisesta lähtötilanteesta ja vapauksista elämässä, jotta voisi pysäyttää poikansa Sonnyn huumeiden käytön:

”White men get a choice. They get to choose they job, choose they house. They get to make black babies, then disappear into thin air, like they wasn’t never there to begin with, like those black women they slept with or raped done laid on top of themselves and got pregnant. White men get to choose for black men too. Used to sell ‘em; now they just send ‘em to prison like they did my daddy, so that they can’t be with they kids. [--] You keep doin’ what you doin’ and the white man don’t got to do it no more. He ain’t got to sell you or put you in a coal mine to own you. He’ll own you just as is, and he’ll say you the one who did it. He’ll say it’s your fault.” (*Homegoing* 2017, 262-263)

Orjuuden jättämä trauma esitetään kokemuksena yhteiskunnan eriarvoisuudesta mutta toisaalta myös oman identiteetin alas painamisena. Samalla, kun Willie antaa ”valkoisille” miehille täyden toimijuuden, hän tulee ottaneeksi ”mustilta” toimijuuden pois. Willien asenne tässä suhteessa liittyy selviytymishaluun, ei niinkään tahtoon paremmasta tulevaisuudesta. Williestä näkyy passiivinen hyväksyntä rotuerottelulle, vaikka hän kokeekin sen eriarvoisena.

Metahistoriallisella romaanilla on taipumus keskustella vallitsevien historiakäsitysten tai menneiden käsitysten kanssa. Etenkin orjuutta kuvaavat kertomukset ja niiden tutkiminen raivaavat tietä keskustelulle niiden esittämästä historiasta (Goyal 2019, 4). Effian sukuhaaran kuudes henkilöahmo, Yaw, toimii historianopettajana kotikylässään. Yawin kautta tarina esittää varsin suorasanaisen ongelman historiankirjoituksesta yhtenä tarinankertomisen muotona:

“[--] This is the problem of history. We cannot know that which we were not there to see and hear and experience for ourselves. We must rely upon the words of others. Those who were there in the old days, they told stories to the children so that the children would know, so that the children would tell stories to their children. And so on, and so on. [--]

We believe the one who has the power. He is the one who gets to write the story. So when you study history, you must always ask yourself, Whose story am I missing? Whose voice was suppressed so that this voice could come forth? Once you have figured that out, you must find that story too. From there, you begin to get a clearer, yet still imperfect, picture.” (*Homegoing* 2017, 226–227.)

Yawin ajatukset ovat yhtenäiset uusio-orjakertomusten ja laajemmin postmodernin kirjallisuuden tavoitteen kanssa nostaa esiin ”unohdettu” historia. Myöhemmin Sonny kertoo pojalleen Marcukselle sellaisesta historiasta, jota Marcus ei näe milloinkaan historiankirjoissa kouluissa. Marcus kuulee ”mustien” kaltoinkohtelusta, orjuuttamisesta ja sosiaalisista ongelmista, kuten Harlemin huumeongelmista. *Homegoing* ottaa tässä kantaa Yhdysvaltain historianopetuksen puutteellisuuteen sekä tietoiseen peittelyyn, mitä tulee rotusyrjintään ja kolonialismin historiaan.

Historiankirjoitus on saanut samantyyppistä kritiikkiä runsaasti. Brax mainitsee yhtenä näkökulmana filosofi Michel Foucaultin (1926–1984) ajatuksen historiankirjoituksesta vallankäytönvälineenä. Foucaultin mukaan historia ei ole menneisyyden objektiivista kuvaamista, vaan sen laatimiseen ja tulkitsemiseen vaikuttaa aina tekijän ja lukijan ideologia. Tässä mielessä Foucault pitää historiaa välineenä, jolla tähdätään nykyisyyden hallintaan. (Brax 2017, 30.) Foucaultin ajatus historiasta vallankäytönvälineenä mukailee *Homegoing*’in antamaa kritiikkiä. Kansallisen identiteetin takia historian epäimartelevia asioita halutaan peitellä samaan aikaan, kun niistä juontuvat ongelmat jatkuvat. Tässä mielessä historia on vallankäytön väline, jota kukin käsittelee ja tulkitsee ideologisen linssin läpi. Foucaultin ajatuksen ongelmana onkin, ettei se laske mukaan mahdollisuutta historiantutkimuksen tekemiseen tai sen lukemiseen silkasta mielenkiinnosta ilman vahvaa ideologista motivaatiota.

Muistaminen ja unohtaminen toimivat romaanissa isona teemana läpi tarinan. Omien juurien muistamiselle on annettu myös konkreettinen symboli: Effian ja Esin äiti Maame, on jättänyt kummallekin tyttärelleen riipuksen, jossa kiiltää musta kivi. Effian riipus säilyy sukupolvelta toiselle aina tarinan toiselle päättävälle henkilölle, Marjorielle, asti. Esin riipus putoaa tätä siirrettäessä ulos Cape Coastin linnakkeesta, minkä voi katsoa olevan vertaiskuva kodin

sekä sitä myötä identiteetin riistämiseksi. Romaanissa tarinaa eteenpäin vievinä teemoina toimivat koti ja paikattomuus. Tähän viittaa myös romaanin nimi ”Homegoing”. Romaanin lopuksi kahden sukupolven mittaisen matkan lopettaa Marcuksen ja Marjorien ”matka kotiin”. He matkaavat Effian ja Esin kotipaikalle, jossa heidän sukunsa on syntynyt ja sittemmin Esin tapauksessa pakotettu pois. Romaanin lopussa Marjorien ja Marcuksen oleillessa meren rannalla, Marjorie ojentaa Marcukselle Effian mustakivisen riipuksen toivottaen tämän tervetulleeksi kotiin. Kohtaus kuvastaa omien juurien muistamista sekä konkreettisen esineen (riipus) sekä paikan (Ghana) muodossa.

Romaani päättää trauman ja muistamisen tematiikan kiinnostavalla tavalla Marcuksen kautta. Marcuksen meripelossa on nähtävissä vertauskuvallinen viittaus mereen paikkana, johon hukkuu pääsemättä pois. Marjorien isoäiti Akua vaati saada asettaa Marjorien napanuoran Ghanan rantaveteen, jotta Marjorien sielu löytäisi kotiin, jos hän kuolee ulkomailla. Akua näkee unissaan mereen jääneet ihmisten sielut, jotka eivät löydä kotiin:

”[–] I waded out so far, the water almost took me down to meet those spirits that were trapped so deep in the sea that they would never be free. When they were living they had not known where they came from, and so dead, they did not know how to get to dry land, I put you in here so that if your spirit ever wandered, you would know where the home was.” (*Homegoing* 2017, 268.)

Marcus ei pelkää ainoastaan hukkumista, vaan sitä, ettei hän tiedä, mihin meri päättyy ja mistä se alkaa. Hän siis pelkää eksymistä, mikä sopii yhteen Akuan uskomuksen kanssa. Akuan mukaan sielun tietäessä mihin palata, sillä on kaikki hyvin, mutta jos sielu ei tiedä missä koti on, se jää vaeltamaan ikuisesti. Marcuksen pelko viittaa siis paikattomuuden pelkoon. Pelkoa voi pitää myös metaforana ylisukupolviselle traumalle, jonka Esin orjaksi myyminen ja kodistaan pois vieminen sai aikaan. Goyalin mukaan Morrison kuvasi romaanissaan *Minun kansani, minun rakkaani* orjuutta tavalla, johon liittyy orjuuden trauman mahdottomuus parantua ratkaisemattoman menneisyyden vuoksi. Morrisonin jälkeen on alettua löytää näkökulmia, jotka painottavat enemmän orjuuden aiheuttaman ylisukupolvisen trauman paranemiseen viittavia kertomuksia. (Goyal 2019, 110.) *Homegoing* kuuluu myöhemmin mainittuun kategoriaan.

Ympyrä sulkeutuu Marjorien ja Marcuksen matkatessa yhdessä sukunsa synnyinsijoille Marcuksen tehtyä matkaa läpi sukunsa merkittävien paikkojen, kuten hiilikaivoksen, jossa H työskenteli. Siskokset Effia ja Esi olivat ikuisesti erillään, koskaan tapaamatta toisiaan, mutta

Marjorie ja Marcus tapaavat ja palaavat yhdessä ”kotiin.” Kohtauksessa kiteytyy afrikkalais-amerikkalaisen sukupolven matka kohti omien juurien muistamista ja menneisyyden haamujen kohtaamista.

Homegoing esittää metahistorialliselle romaanille ominaiset teemat sukupolvia ylittävän kertomuksen kautta. Romaanissa orjuuden jättämä trauma osoittautuu yhdeksi monien henkilöahmojen identiteettiä määrittäväksi tekijäksi. Oman suvun tai kansan muistaminen ja näiden historian tiedostaminen muovaa henkilöahmojen suhdetta itseensä sekä muihin. Seuraavassa luvussa tulen nostamaan esiin rotuerottelun ja rodullistamisen kannalta oleellisia teemoja, joiden huomaisin toistuvan romaanissa, analysoiden näiden suhdetta toisiinsa post-koloniaalisen teorian käsitteistöä hyödyntäen.

4 ”Rodun” ja rodullistamisen konkretisoituminen metahistoriallisessa kuvauksessa

Homegoing'issa rotuerottelun vaikutukset nousevat toistuvasti esiin tunteiden, kokemusten ja puhettavan kautta. Romaanissa rotuerottelun synnyttämät tunteet jäljittelevät tosimaailmassa esiintyviä tunteita, jotka ovat yhdistettävissä kokemukseen rasismista ja ”rodusta”. Käsittelem nyt valikoiduin esimerkein muutamaa tunteisiin liittyvää pääteemaa, joiden huomasi toistuvan romaanissa. Nämä teemat ovat 1) vastakkainasettelu, johon kietoutuu vahvana toiseuttaminen, 2) epäluottamus, joka juontaa katkeruudesta menneisyyden tapahtumien vuoksi, 3) vastarinta, joka syntyy epäoikeudenmukaisuuden kokemuksesta ja 4) paikattomuus, joka ilmenee oman identiteetin pohtimisena ja rakentumisena. Aikaisemmin mainitsin *Homegoing*'in tarinan rakentuvan useiden sukupolvien ympärille sekä Effian ja Esin sukuhaarojen irtaantuvan maantieteellisesti rajusti toisistaan brittiläisen kolonialismin seurauksena. Keski-tyn siis lisäksi siihen seikkaan, mitä yhteistä ja mitä eroavaisuutta historiallinen aika ja paikka jakavat rotuerottelun näkökulmasta.

4.1 Mustavalkoisen diskurssin alku

Milesin mukaan eurooppalaisten määrittäessä afrikkalaisia ”villeiksi” ja ”pieniaivoisiksi”, he määrittivät samalla itseään ”sivistyneiksi” ja ”suuriaivoisiksi” (Miles. 1989, 33). Miles siis katsoo rodullistavan diskurssin kaksisuuntaisena. Eurooppalaisen kutsuessa afrikkalaista ”mustaksi”, hän määrittää itsensä samalla ”valkoiseksi”. Rodullistava puhetapa peilaa aina itsensä takaisin, halusi henkilö sitä tai ei.

Huolimatta tiiviistä yhteistyöstä brittien ja paikallisten välillä, Milesin alleviivaama hierarkkinen ero ”rotujen” välillä näkyy kummallekin ryhmälle omalla tavallaan. Effian isä, Cobbe, painottaa brittien roolia alueella hyötysuhteen kautta. Cobbe näkee brittien olevan hyödyksi kauppakumppaneina, mutta hänen suhtautumisensa toinen puoli puskee pintaan Jamesin vaatiessa saada naida Effian. Kaupankäynnin jatkumisen edellytyksenä on se, että brittisotilaat saavat välillä ashanti-kylästä itselleen nuoria naisia vaimoiksi. Effian naitua Jamesin, Cobbe on avoimesti pettynyt tyttärensä kohtaloon:

[--] The morning she left for the Castle, Cobbe had kissed the top of her head and waved her away, knowing that the premonition of the dissolution and destruction of

the family lineage, the premonition that he had had the night of the fire, would begin here, with his daughter and the white man. (*Homegoing* 2017, 16.)

Cobbelle Effian avioituminen ”valkoisen” miehen kanssa ja suvun hajaannus merkitsee koko sukuhaaran tuhoa. Henkilöhahmojen käsityksissä esiintyy selvää toiseuttamista, joka kietoutuu rotuerotteluun. Rantosen mukaan afrikkalaisamerikkalaiset etnisyyden tutkijat omaksuivat ranskalaisesta filosofiasta sanan ”toiseus”, joka merkitsee epätäydellisyyttä ja vastakohtaa subjektin määrittelylle. Vallankäyttö eri ryhmän edustajaa kohtaan on olennainen osa toiseuden rakentamisessa. (Rantonen 2004, 133.) Romaanissa toiseuttaminen nähdään vallankäytön kautta, koskettaen sekä ”mustia” että ”valkoisia”. Toiseuttaminen toistuu puheessa läpi romaanin me-muut-asetelman muodossa. Effian ymmärrettyä, että James on orjakauppias, hän hätäntyy ja dialogissa toiseuttaa ”valkoisen” miehen kauttaaltaan pahaksi:

”What’s below?” she asked James, and the mangled Fante word that came back to her was “cargo.”

Then, carried up with the breeze, came a faint crying sound. So faint, Effia thought she was imagining it until she lowered herself down, rested her ear against the grate. “James, are there people down there?” she asked.

Quickly, James came to her. He snatched her up from the ground and grabbed her shoulders, looking straight into her eyes. “Yes,” he said evenly, It was one Fante word he had mastered.

Effia pulled away from him. She stared back into his piercing eyes. “But how can you keep them down there crying, eh? she said. “You white people. My father warned me about your ways. Take me home. Take me home right now!” (*Homegoing* 2017, 17.)

Kohtauksessa näkee niin Effian kuin myös Jamesin rodullistavan puheen. Effia näkee ”valkoiset” kollektiivisesti pahana orjakaupan synnyttämän vastakkainasettelun takia. James puolestaan viittaa orjiksi kaapattuihin ihmisiin sanalla ”rahti”, mikä luo kuvaa pikemminkin tavarasta kuin ihmisistä. Toiseuttaminen mahdollistaa ihmisen näkemisen esineenä, jolloin tätä pystyy kohtelemaan vähempiarvoisena kuin omaan ryhmään kuuluvaa henkilöä. Toiseuttaminen täten mahdollistaa henkilön rodullistavan alistamisen ja ”toinen” määritellään ”rodun” kautta. Esin linnakkeen vankityrmässä kokema trauma fyysisestä-, henkisestä- ja seksuaalisesta väkivallasta ”valkoisen” miehen toimesta saa Esin assosioimaan ”valkoisen” hymyn tietävän vain lisää pahaa:

Before Esi left, the one called Governor looked at her and smiled. It was a kind smile, pitying, yet true. But for the rest of her life Esi would see a smile on a white face and remember the one the soldier gave her before taking her to his quarters, how white

men smiling just meant more evil was coming with the next wave. (*Homegoing* 2017, 49.)

Esin kokemus toimii esimerkkinä siitä, mitkä asiat kolonialismin historiassa ja orjakaupan sosiaalisista vaikutuksista tulevat kantamaan itsensä ylisukupolvisina tulevaisuudessa. Rotuerottelu jättää romaanissa lujittuneen luottamuspulan ”mustien” ja ”valkoisten” välillä. ”Rotujen” välinen vihamielisyys saa aikaan vastarintaa sekä ”valkoisia” vastustavan puhettavan vakiintumisen. Plantaasille orjaksi tuotu Sam, osoittaa aktiivista vastarintaa kieltäytymällä opettelemasta englantia ja sabotoimalla tilan omaisuutta. Sam saa rangaistukseksi ruoskinnan, kuten myös Ness, tämän yrittäessä valehdella miehensä eduksi. Nessin näkökulmasta kerrotussa tarinassa, plantaasiin viitataan toistuvasti sanalla ”Helvetti” ja omistajaan Tom Allaniin sanalla ”Paholainen.” Esin kokema ”valkoisten” pahuus näkyy Nessin tarinassa edellä mainittujen metaforien kautta.

Metahistoriallisuuden sisältämään muistamisen tematiikkaan liittyy erottamattomasti myös unohtaminen. Oman identiteetin ja juurien unohtaminen sekä näiden uudelleenrakentaminen kantaa koko Esin jälkipolvien tarinan. Esin tytär Ness ei osaa enää äitinsä kieltä, vaan puhuu englantia, kuten monet muutkin orjina pidetyt. Kielen suhde identiteettiin tuodaan esiin Nessin tarinassa erään naisen yrittäessä puhutella häntä twin kielellä:

Ness didn't know what she was singing, for Esi had never taught her what the words of the song meant, but in the pew in front of her, a woman turned and whispered something.

“I'm sorry. I don't understand,” Ness said. The words the woman spoke had been in her mother's tongue.

“So you are an Asante, and you don't even know,” the woman said.

Her accent was still thick, like Esi's had been, gleaming with the lightness of the Gold Coast. (*Homegoing* 2017, 84.)

Nessiä puhutteleva nainen yhdistää suoraan kielen ashanti-identiteettiin. Romaanissa kielen unohtamisen voi siis sanoa olevan ensimmäinen näkyvä asia, joka irtaannuttaa Esin suvun juuristaan.

Vastakkainasettelu säilyy samaan aikaan myös ashantien mielenmaisemissa Afrikassa. Quey ei koe esimerkiksi kristinuskoa itselleen tarpeelliseksi, vaikka onkin opiskellut Raamattua koulussa. Hän sanoo: ”I have no use for that religion. I chose this land, these people, these customs over those of the British.” (*Homegoing* 2017, 92). Queyn tarinassa britit kuvataan

eittämättä huonompina paikallisiin nähden. Erottelu näkyy jo Queyn ollessa lapsi tämän leikkiessä ystävänsä Cudjon kanssa. Quey ja Cudjo kilpailevat, kumman etana on nopeampi, ja Queyn voittaessa seuraa dialogi:

”My snail was very stupid, but yours did well,” Cudjo said.

”Yes, mine did very well,” Quey agreed, relieved.

”We should name them. We’ll call mine Richard because it’s a British name and he was bad like the British are bad. Yours can be named Kwame.”

Quey laughed. ”Yes, Richard is bad like the British,” he said. He forgot in that second that his own father was British, and when he remembered later, he realized that he didn’t care. He felt only that he belonged, fully and completely. (*Homegoing* 2017, 57.)

Queyn isä on ”valkoinen”, mutta ympäristönsä takia, hän tuntee itse olevansa samanlainen kuin Cudjo. Samalla, kun Quey soimaa brittejä, tulee hän vahvistaneeksi omaa identiteettiään ashantina. Quey ei lapsena samaistu britteihin, mutta lopulta tulee jatkamaan isänsä työtä orjakauppiaina vasten tahtoaan. Ashantien paremmuuden tunne sekä vastustus brittejä kohtaan on luonteeltaan hyvin samankaltaista kuin ”mustien” Yhdysvalloissa.

Effian jälkeläisiltä kokevat ajoittain utelua ”rodun” pohjalta, brittiläisen veren vuoksi. Quey ollessa puoliksi britti, on hänen ihonsa myös keskivertoa vaaleampi paikallisten silmissä. Cudjo haastaa Queyn identiteetin heidän tavatessa ensimmäistä kertaa:

”Are you white?” Cudjo had asked him, touching his hair.

Quey recoiled at Cudjo’s touch, though many others had done the same thing, asked him the same question. ”I’m not white,” he said softly. [--]

”So you’re not white. What are you?”

”I’m like you,” Quey said.

Cudjo held his hand out and demanded that Quey do the same, until they were standing arm to arm, skin touching skin. ”Not like me,” Cudjo said. (*Homegoing* 2017, 55.)

Cudjo näkee ”rodun” ainoastaan ihonvärin kautta, kun taas Quey itse kokee olevansa samanlainen Cudjon kanssa. Cudjo hyväksyy Queyn kokemuksen siitä, ettei hän ole ”valkoinen”, mutta ei sitä, että Quey olisi samanlainen Cudjon kanssa. Tilanne konkretisoi ”rodun” erilaisien määrittelyjen yhteentörmäyksen lasten silmin.

Kristinusko on romaanissa keskeisessä osassa erityisesti identiteetin rakentumisen näkökulmasta. Nessin pojan, Kojon (Jo), kasvattiäiti Ma Aku näkee kristinuskon jumalan identiteetin yhtenäisenä ”valkoisen” miehen identiteetin kanssa:

“The white man’s god is just like the white man. He thinks he is the only god, just like the white man thinks he is the only man. But the reason he is god instead of Nyame or Chukwu or whoever is because we *let* him be. We do not fight him. We do not even question him. The white man told us he was the way, and we said yes, but when has the white man told us something was good for us and that thing was really good. [–]”
(*Homegoing* 2017, 123.)

Ma Akun ajatukset sisältävät niin vihan kuin myös epäluottamuksen tematiikkaa. Kristinuskon kritisointi näyttäytyy yhtenäisenä aiemmin esitetyn Equianonin kirjoittamien ajatusten kanssa. Ma Aku myös soimaa omaa kansaansa passiivisuudesta ja vastarinnan puutteesta. Tähän mennessä vastarinnan kuvaus on näkynyt yksittäisinä kapinoineina ”valkoisia” vastaan tai verbaalisena kritiikkinä. Esimerkiksi Kojo ei osoita suurta vastarintaa tai edes vihaa ”valkoisia” kohtaan. Rotuerottelu näkyy Kojolle etenkin identiteetin murroksena. Kojo on vapaana syntynyt ”musta”, sillä hänen vanhempansa, Sam ja Ness, karkasivat orjaplantaasilta. Kojo rakentaa työkseen laivoja Baltimoressa, mutta osoittaa sympatiaa näkemiään orjia kohtaan. Kojo kokee yhtenäisyyttä orjien kanssa ja toteaakin näkevänsä itsensä ja sen elämän, mikä hänelläkin olisi saattanut olla, jos hänen vanhempansa eivät olisi paenneet.

Toiseuttava diskurssi vaikuttaa kriittisesti myös niiden henkilöhahmojen elämään, jotka suhtautuvat rotuerotteluun keskimääräistä passiivisemmin. Kojo kokee rotuerottelun epätoivoa herättävän puolen hänen etsiessä vaimoaan Annaa peläten, että tämä olisi tullut siepatuksi orjaksi. Kojo kävelee pitkin Baltimoren katuja ja pysähtyy kysymään näköhavaintoja ”valkoiselta” naiselta, joka puolestaan hätääntyy Kojon lähestymisestä:

“Please, ma’am,” he said. “Have you seen my wife? I’m looking for my wife.”
The woman backed away from him slowly, her eyes widening with fear but never leaving his own, as though if she was to turn from him he would be free to attack her.

“You stay away from me,” the woman said, holding her hand out in front of her.

“I’m looking my wife. Please, ma’am, just look at the picture. Have you seen my wife?”

She shook her head and the held-out hand too. She didn’t even glance at the picture once. “I’ve got children,” she said. “Please don’t hurt me.”

Was she even listening to a word he said? Suddenly, Jo felt two strong arms grab him from behind. “This nigger bothering you?” a voice asked.

“No officer. Thank you, officer,” the woman said, breathing easier and then taking her leave. (*Homegoing* 2017, 127–128.)

Nainen aidosti pelkää Kojoa, koska tämä on ”musta.” Kojon ”rotu” itsessään tuottaa tiettyjä reaktioita, kuten naisen kohdalla pelkoa. Paikalle tullut poliisi puolestaan suhtautuu välinpitämättömästi Kojon avunpyyntöön. Toiseuttaminen estää vastavuoroisen viestinnän ”rotujen” välillä, mikä estää samalla toisen ryhmän edustajan luonnollisen lähestymisen. Ajan kanssa olosuhteet pakottavat nämä kaksi ryhmää kuitenkin inhimillisiin kohtaamisiin.

4.2. Identiteetin uudelleenrakentuminen

Segregaatiopolitiikka jatkui vielä pitkään orjuuden kieltämisen jälkeen, mikä osaltaan edesauttoi vinoutuneiden rotukäsitysten muodostumista (Brax 2017, 138). Tiettyjen seikkojen vaikutuksesta ”mustien” ja ”valkoisten” yhdessä elo kuitenkin muuttuu hiljalleen Yhdysvalloissa. H muuttaa toisen vapautumisensa jälkeen Pratt Cityyn, paikkaan, jossa kaksi ”rotua” elävät ensimmäisiä kertoja samoissa olosuhteissa rinnakkain. Pratt City on entisten rikollisten asuttama kaupunki ja siksi myös monietninen. Kaivostyö on opettanut eri ”rotujen” edustajia turvautumaan toisiinsa. Me-te-diskurssi säilyi vihamielisenä orjuuden lakkauttamisen jälkeen, mutta se muuttuu hiljalleen ihmisoikeuksia vaativien liikkeiden mukana. H:n tarinassa ”mustat” ja ”valkoiset” kokoontuvat yhteisen asian puolesta yhdistykseksi taistellakseen parempien työolojen puolesta. Luottamuksen rakentaminen on koetuksella siinä vaiheessa, kun ”rotujen” eriarvoisuus konkretisoituu jälleen dialogissa yhdistyksen ”valkoisen” jäsenen ehdottaessa lakkoa:

”Who gon’ pay attention to our strike?” H asked. He was becoming more vocal at the meetings.

”Well, we tell ‘em we won’t work until they raise our pay or make it safer. They gotta listen,” the white man said.

H snorted. ”When a white man ever listened to a black man?”

”I’m here now, ain’t I? I’m listening,” the white man said.

”You’re a con.”

”You’re a con, too.”

H looked around the room. There were about fifty men there, over half of them black.

”Whatchu done wrong?” H asked, returning his gaze to the white man.

At first, the man wouldn’t speak. He kept his head lowered, and cleared his throat so many times, H wondered if there was anything left in his mouth at all. Finally the words came out. ”I killed a man.”

”Killed a man, huh? You know what they got my friend Joecy over there for?” He ain’t cross the street when a white woman walk by. For that they gave him nine years. For killin’ a man they give you the same. We ain’t cons like you.” (*Homegoing* 2017, 172.)

Yhdistyksen kokouksessa käyty keskustelu osoittaa, että odotukset lakon seurauksista ovat "mustilla" ja "valkoisilla" varsin erilaiset. Se myös konkretisoi rotuerottelun näkymisen rangaistuksissa lain rikkomisesta, mutta toisaalta myös sen, millä tavalla lakia sovelletaan "rodusta" riippuen. H puolestaan haluaa lisäksi muistuttaa, ettei hän ole samalla viivalla kuin "valkoinen" puhuja. Lopulta kokouksen "valkoinen" mies kannustaa H:ta ja muita paikallaolijoita tekemään yhteistyötä, ja seuraavan aamuna työntekijät aloittavat yhdessä lakon. Onnistuneesta yhteistyöstä huolimatta, orjuudesta ja sen muistosta on muodostunut vielä nykyaikainakin tunnetun epätasa-arvon peilikuva Amerikassa (Goyal 2019, 3).

Willien tarina antaa kurkistuksen kuvaukseen historiallisesta Harlemista jazz-klubien kulta-aikana noin 1900-luvun alusta. Aikaisemmin vastustusta herättänyt kristinusko on saanut vakituisen aseman niin toivon lähteenä kuin rytmimusiikin yhtenä esityspaikkana. Se on myös juurtunut yhteen afrikkalaisamerikkalaisen identiteetin kanssa, eikä näyttäyty enää "valkoisen" miehen kuvana. Pääasiassa "mustien" asuttaman Harlemiin raadollinen puoli esitetään Sonny'n hahmon kautta. Sonny toimii ensin kansalaisaktivistina taistellen "mustien" oikeuksien puolesta rotusortoa vastaan. Lopulta heroiniiriippuvuus päättää Sonny'n protestoinnin ja näyttää köyhän Harlemiin "mustien" kurjan tilanteen. Harlemiin heroiniinin ja jazz-klubien täyteisiä katuja voidaankin pitää afrikkalaisamerikkalaisen identiteetin seesteisen rappion ilmentymänä. Afrikkalaisamerikkalaisen identiteetin murros voidaan johtaa myös noin 1900-luvun alun ja sen puolenvälin tienoille. Ihmisoikeusaktivistit protestoivat ahkerasti etenkin 60-luvulla, ja uusia koulukuntia syntyi. Romaanissa esitetään muun muassa Takaisin Afrikkaan-liike, jonka päämääränä on palauttaa afrikkalaisamerikkalaiset juurilleen Afrikkaan. Liikkeen pohjalta Sonny ja Amani vaihtavat ajatuksia liittyen repaleiseen identiteettiin ja omaan paikkaan:

[--] "You Muslim?"

Amani laughed at him a little. "Naw, I ain't Muslim." [--] "*Amani* means 'harmony' in Swahili. When I started singing, I felt like I needed a new name. My mama named me Mary, and ain't nobody gonna hit it big with a name like Mary. And I ain't into all that Nation of Islam and Back to Africa business, but I saw Amani and I felt like it was mine. So I took it."

"You ain't into the 'Back to Africa business,' but you using an African name?" Sonny had put his politics behind him but could feel them creeping up. Amani was nearly half his age. The America she was born into was different from the one he had been born into. He resisted the urge to wag his finger at her.

"We can't go back, can we?" She stopped walking and touched his arm. She looked more serious than she had all night, like she was only just considering that he

was a real person and not someone she had dreamed up when he found her asleep. "We can't go back to something we ain't never been to in the first place. It ain't ours anymore. This is." She swept her hand in front of her, as though she were trying to catch all of Harlem in it, all of New York, all of America. (*Homegoing* 2017, 255.)

Sonny nostaa esiin hänen ja Amanin ikäeron vaikutuksen heidän kokemukseensa Amerikasta. Tämä kielii nopeasta murroksesta afrikkalaisamerikkalaisessa identiteetissä, joka pyrkii muuttamaan moneen eri suuntaan 60-luvulla. Amani kokee, ettei Afrikka ole hänen kotinsa, vaan Amerikka, eikä "mustien" kannata pyrkiä Afrikkaan, sillä se ei ole enää heidän. Amanin välinpitämättömästä suhteesta afrikkalaisiin juuriinsa kertoo lisäksi hänen nimivalintansa. Amani kertoo valinneensa nimensä täysin vetävyyden ja markkinoinnin näkökulmasta. Tarinan edetessä afrikkalaisamerikkalaisten yhteys Afrikkaan heikkenee.

Oman identiteetin kanssa kamppailu tai oman "rodun" perustelu muille on säilynyt samanlaisena läpi romaanin. Quey ei koe itseään "valkoiseksi", vaikka hänen isänsä on britti ja Cudjo ei hyväksynyt Queyta itsensä kaltaiseksi vaaleamman ihonvärin takia. Yhdysvalloissa Marjorie puolestaan kokee jopa kiusaamista koulussa eriävän puhetapansa vuoksi. "Rotu" ei ole millään lailla vakiintunut ainoastaan eri etnisyyksien välille, vaan myös etnisen ryhmän sisällä tapahtuu rodullistamista:

"Why you talk like that?" Tisha, the leader of the pack, had asked her the first day of high school when she joined them for lunch.

"Like what?" Marjorie asked, and Tisha had repeated it, her accent turning almost British in order to capture her impression of Marjorie.

"Like what?" [--]

"Why you reading that book?" Tisha asked. Marjorie stammered. "I-I have to read it for class."

"I have to read it for class," Tisha mimicked. "You sound like a white girl. White girl. White girl. White girl." (*Homegoing* 2017, 269.)

Marjorieta määritellään koulussa "valkoiseksi" hänen käytöksensä takia, ei ihonvärin, kuten Ghanassa. Yhdysvalloissa "rotu" ja sen mukana tuomat oletukset eivät ole sidonnaisia ainoastaan ihonväriin, vaan myös käyttäytymiseen ja kulttuuriin. Rodullistamista voidaan juontaa muistakin ominaisuuksista kuin ihonväristä tai muista ulkoisista piirteistä. Sonny selittää romaanissa tyttärelleen syyn rotuerottelun uudenglaiselle muunnelmalle:

[--] That the young of Ghana itself and infant country, had been born to a place empty of its colonizers. Because they didn't see white men everyday the way people of his mother's generation and older had, the word could take on new meaning for them.

They lived in a Ghana where they were the majority where theirs was the only skin color for miles around. To them to call someone “*obroni*” was an innocent act, an interpretation of race as skin color.

Now keeping her head down and fighting back tears as Tisha and her friends called her “white girl,” Marjorie was made aware, yet again, that here “white” could be the way person talked; “black,” the music a person listened to. In Ghana you could only be what you were, what your skin announced to the world. (*Homegoing* 2017, 269.)

Marjorien tulee kyseenalaistaa ja rakentaa ”rodun” käsite uudelleen omassa mielessään, sillä Yhdysvalloissa ja Ghanassa ”rodun” määrittävät asiat ovat erilaisia. Tämä myös osoittaa, että ”rodun” käsite on kulttuurisidonnainen.

Identiteetin pohtimisesta syntyvä paikattomuuden tunne nousee esiin Marcuksen tehdessä tutkimusta suvustaan ja amerikkalaisten ”mustien” historiasta. Hän kokee ”tulleen löydetyksi” kaukaisen sukulaisensa Marjorien seurassa, muttei tiedä tälle syytä, kuten he eivät kumpikaan myöskään tiedä jakavansa samat sukujuuret. Marcus pohtii, miten hän voisi tutkia ”mustien” historiaa mainitsematta siihen liittyvää epäoikeudenmukaisuutta ja väkivaltaa. Hän kuvittelee mielessään tutkimuskirjansa julkaisutilaisuuden, jossa hänen tietoisuutensa omasta ”rodusta” on läsnä:

[--] And if he slammed the book down, then everybody in the room would stare and all they would see would be his skin and his anger, and they’d think they knew something about him, and it would be the same something that had justified putting his great-grandpa H in prison, only it would be different too, less obvious than it once was (*Homegoing* 2017, 290.)

Rotuerottelun historian synnyttämä viha kantaa itseään Marcuksen mielenmaisemaan asti. Epäoikeudenmukainen kohtelu rakenteellisen rasismien seurauksena ei ole kaikonnut ja rotuerottelu säilyy tiukkana kolonialismin alusta aina 2000-luvulle asti. Marcus matkaa Marjorien kanssa lopulta Ghanaan ja Cape Coastin linnakkeeseen, josta Esi aikoinaan vietiin kohti Amerikkaa. Romaani esittää rotuerottelun lieveilmiöt ylisukupolvisena jatkumona eri historian kerroksissa ja kuvaa, miten henkilöhahmot kokevat ”rodun” ja käsitteen muutoksen omassa elämässään. ”Rotuun” liitetyt ennakkoluulot ja oletukset säilyvät pitkään ihmisten mielissä ja vaikuttavat kulttuurin sisällä (Brax 2017, 138). Tosimaailman Yhdysvalloissa vallitsevan institutionaalisen rasismien voi nähdä osana samanlaista jatkumoa. Historiallisen rotuerottelun taipumus vaikuttaa afrikkalaisamerikkalaisten asemaa ja mahdollisuuksia heikentävään politiikkaan on nähtävissä tänäkin päivänä muun muassa heikomman tulotason sekä systemaattisen poliisiväkivallan muodossa.

5 Johtopäätökset

Homegoing'in tarjoama näkökulmakeskeinen poetiikka esittää ”mustien” diskriminaatiota pureutuen tiukasti kuvaamaan etenkin orjakaupan ja rotuerottelun vaikutuksia henkilöhahmojen identiteettiin. Romaanin postmoderni luonne tulee esille historian aukkoja täydentävänä fiktiivisenä kertomuksena, joka havainnollistaa, millä tavalla rotuerottelun juuret yltävät ilmiön syntyajoilta nykyaikaan asti ylläpitäen sen alkuperäisiä rodullistavia ja rasistisia rakenteita.

Rotuerottelun tematiikka näyttäytyy ensinnäkin romaanin historiallisuudessa. Kertomus jäljittelee historiankirjoituksista tunnettuja tapahtumia ja ilmiöitä, kuten orjiksi vangittujen ihmisten kokemuksia. Metahistorialliselle romaanille tyypillinen trauman ja muistamisen tematiikka säilyy ilmeisenä kertomuksen eri vaiheissa. Tarinan keskiössä on omien juurien unohtaminen ja niiden uudelleenlöytäminen sekä historian kivuliiden asioiden käsittely. Muistamisen ja trauman tematiikka osoittautuu ristiriitaiseksi uusio-orjakertomuksen saamaan kritiikkiin nähden. Kritiikki painottaa kolonisoitujen ryhmien kuvaamisen trauman kautta omaavan vahingollisia piirteitä, mutta samalla historian muistaminen ja traumojen kohtaaminen sekä esille tuominen on yksi uusio-orjakertomusten alkuperäisistä tehtävistä.

Romaanissa rotuerottelun aikaansaama vastakkainasettelu ilmenee eri historian kerroksissa melko muuttumattomana. Keskushenkilöt näkevät britit tyhminä, ahneina ja pahoina riippumatta siitä, sijoittuuko tarina Länsi-Afrikan alueelle vai Yhdysvaltoihin. Epäluottamus ”mustien” ja ”valkoisten” välillä vahvistuu henkilökohtaisten kokemusten kautta. Esin ja hänen jälkeläisensä kohtaavat ”valkoisia” eri tavalla kuin Afrikkaan jäänyt Effian sukuhaara. Effian jälkeläiset eivät luota ”valkoisiin”, mutta heidän epäluottamuksensa juontaa brittiläisen kolonialismin vaikutuksista alueellisesti. Yhdysvalloissa asuvien orjien ja vapaiden ”mustien” suhde ”valkoisiin” on vihamielinen, johtuen yhteiskunnan alisteisesta valta-asetelmasta, vaikkakin myös tässä asetelmassa orjuuden historia on erottamattomasti läsnä. Koko romaanin läpäisevä toiseuttava puhetapa syventää kuilua ryhmien välillä ja vahvistaa epäluottamuksen kokemusta. Luottamus ryhmien välille rakentuu vähintäänkin väliaikaisesti yhteisten päämäärien saavuttamiseksi toiseuttavasta puhetavasta huolimatta.

Kuvaa passiivisesta traumatisoituneesta uhrista purkaa romaanin esittämä ”mustien” aktiivinen vastarinta orjaplantaasilla sekä aktivistiryhmien toiminta. Vastarintakuvauksista

huolimatta, niiden osuus tarinassa rajoittuu vastustavan puhetyylin tasolle. Vastarinnan vähyttä ja oman alisteisen kohtalon hyväksymistä myös kritisoidaan muutaman henkilöhahmon puheessa. Rotuerottelun vaikutukset pakottavat henkilöhahmoja pohtimaan identiteettiään uudelleen. Romaanin mittaan afrikkalaisamerikkalainen identiteetti lipuu etäämmälle afrikkalaisesta identiteetistä. Erityisesti afrikkalaisamerikkalaisten suhde kristinuskoon muuttuu täysin paheksunnan kohteesta toivon lähteeksi. Lopulta afrikkalaisamerikkalainen identiteetti poikkeaa konkreettisesti ghanalaisesta identiteetistä, esimerkiksi ”rodun” määrittelyn suhteen. ”Rodun” määritelmä ja rodullistetut piirteet eivät näyttäyty universaaleina tai yksioikoisina. Identiteetin keskiössä on myös vapautumisen tematiikkaa, viitaten niin orjuuteen kuin myös oman paikan löytämiseen.

Uusio-orjakertomusten tutkiminen laittaa pohtimaan ”rotua” ja käsitteen muodostumista uudelleen, sekä rodullistamisen piilotettuja sosiaalisia seurauksia yhteiskunnassamme. Rodullistava diskurssi ohjaa henkilöhahmojen suhteiden rakentumista koko romaanin ajan. Rotuerotteluun kytkeytyvän tematiikan kannalta metahistoriallinen näkökulma on rajattu ”mustien” henkilöhahmojen kokemusten varaan samalla, kun ”valkoisten” henkilöhahmojen toiminnan sekä ajattelun kuvailu jää pintapuoliseksi. Toisaalta fokalisaation keskittyneisyys ylläpitää uusio-orjakertomuksen perinnettä hiljennetyin ryhmän kokemusten näyttäjänä.

Orjuuden vaikutusten lisäksi *Homegoing* nostaa esille jonkin verran seksuaalivähemmistöjen kokemushistoriaa. Quey kokee romanttisia ja seksuaalisia tunteita ystävänsä Cudjoa kohtaan. Quey itse ei kuitenkaan osaa kuvata kokemuksiaan suoraan romanttisiksi tai seksuaalisiksi, sillä hänen käsityksensä mukaan vastaavat tunteet ovat ainoastaan miehen ja naisen välisiä. Jatkokysymyksenä tästä syntyykin: miten afrikkalaisamerikkalainen feminismi näyttää uusio-orjakertomuksissa ja miten sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöjä esitetään niissä historiallisina toimijoina? Seuraavan tutkimuksen lähtökohtana voikin pitää afrikkalaisamerikkalaisen intersektionaalisen feminismin roolia nykyajan uusio-orjakertomuksen perinteen rakentajana.

Lähteet

Kaunokirjallisuus

Gyasi, Yaa 2017 (2016). *Homegoing*. Lontoo: Penguin Books.

Teoriakirjallisuus

Anim-Addo, Joan & Maria Helena Lima 2018. The Power of the Neo-Slave Narrative Genre. *Callaloo* 41.1. 1–8.

Aristoteles 2012. Runousoppi. *Aristoteleen runousoppi: opas aloittelijoille ja edistyneille*. Toim. Timo Heinonen, Arto Kivimäki, Kalle Korhonen, Tua Korhonen & Heta Reitala. Helsinki: Teos.

Brax, Klaus 2017. *Unhoon jääneiden huuto*. Helsinki: Avain.

Donahue, James J. 2017. Introduction. *Narrative, Race, and Ethnicity in the United States*. Toim. James J. Donahue, Jennifer Ann Ho & Shaun Morgan. Columbus: The Ohio State University Press, 1–12.

Equiano, Olaudah 2005 (1789). *The Interesting Narrative of the Life of Olaudah Equiano, Or Gustavus Vassa, the African. Written by Himself*. Toim. Suzanne Shell & Diane Monico. The Project Gutenberg EBook. <https://www.gutenberg.org/files/15399/15399-h/15399-h.htm> (25.5.2022).

Goyal, Yogita 2019. *Runaway Genres. The Global Afterlives of Slavery*. New York: New York University Press.

Ihonen, Markku 1986. Havaintoja historiallisen romaanin kerronnasta. *Historiallisen romaanin teoriaa ja käytäntöä Georg Lukacsista Umberto Ecoon*. Toim. Markku Ihonen & Liisa Saariluoma. Joensuu: Joensuun yliopisto, 156–191.

Miles, Robert 1989. *Racism*. Lontoo/New York: Routledge.

Rantonen, Eila 2004. *Etnisyys, ”rotu” ja sukupuoli – jälkikoloniaalisen kulttuuri- ja kirjallisuusteorian valossa*. Lisensiaatintyö. Tampere: Tampereen yliopisto.

Saariluoma, Liisa 1986. Fiktiivisyys ja historiallisuus historiallisessa romaanissa. *Historiallisen romaanin teoriaa ja käytäntöä Georg Lukacsista Umberto Ecoon*. Toim. Markku Ihonen & Liisa Saariluoma. Joensuu: Joensuun yliopisto, 1–26.